

УДК 327(495)«2008/2012»(495)

ГРЕЦІЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Максим Булик

*Маріупольський державний університет,
пр. Будівельників, 129-А, Маріуполь, Україна, 87500, тел. (0629) 52-99-47,
e-mail: vorlok@ukr.net*

Розглянуто причини та передумови соціально-економічної та політичної кризи в Греції на сучасному етапі. Проаналізовано зміни в політичних уподобаннях населення Греції сьогодні. Визначено можливі наслідки політичної кризи для грецького суспільства в майбутньому.

Ключові слова: світова економічна криза, політична система, політичні партії, патерналізм.

Економічна криза, що охопила значну кількість держав світу, для Греції стала своєрідним тестом на здатність її населення подолати не лише негативні наслідки, пов'язані зі зростанням безробіття, інфляцією та регіональною диспропорцією у розвитку основних галузей народного господарства, але й відшукати новий вектор загального розвитку, який би компенсував занадто велику присутність державних органів в його житті. Адже 2008–2012 рр. стали закономірним фіналом тих політичних, економічних, соціальних процесів, що розвивалися упродовж багатьох років і на які грецька влада, незважаючи на її партійну приналежність, не звертала уваги або не наважувалася активно впливати.

Відповідно до Конституції Греції, система управління країною базується на засадах децентралізації управління та делегування повноважень місцевим органам влади. Однак, упродовж існування сучасної незалежної Греції урядова політика дуже часто полягала у підтриманні унітарного статусу країни, недопущенні її федералізації, а також якнайглибшому проникненні держави у всі сфери життя суспільства. Грецькі дослідники прямо зазначають, що в плані державного устрою Греція упродовж 1980–1990-х років представляла собою «колоса на глиняних ногах» [4]. Високий рівень зайнятості у державному секторі, що становив 1981 р. понад 17 % від загальної кількості працездатного населення країни, зумовив до надмірної залежності греків від соціальної політики уряду. Це спричинило зростання паразитичних настроїв у суспільстві, прагнення перекласти свої проблеми на плечі держави та неготовність до наслідків світової економічної кризи, що розпочалася 2008 р. Фактично, незважаючи на позитивні перетворення, що відбулися в Греції протягом членства в ЄС (зокрема, активний розвиток недержавного сектора), суспільство

виявилось нездатним до самообмеження у питаннях власних витрат та привілеїв. Причини цього полягають у кількох чинниках:

1. Отримавши незалежність, Греція не позбавилася загрози з боку Туреччини та деяких інших сусідів по регіону, не були вирішені питання прикордонного врегулювання, гостро стояла проблема чисельних національних меншин. Наслідком стало зростання націоналізму серед греків, поглибленого комплексом «малого народу» та «народу-жертви». Крім того, Греція фактично нічого не зробила для досягнення стабільності в регіоні Балкан та Егейського моря. Впродовж 2-ої пол. XIX–XX ст. вона отримала низку територій, які раніше належали Туреччині та Болгарії, що також створило додаткове напруження.

2. Внутрішньополітичне життя країни завжди вирізнялося своєю гостротою, тривалий час провідні партії країни не були спроможні виробити компромісне бачення стратегії розвитку держави. Зокрема, це стосувалося форми державного правління: монархії чи республіки; зовнішньополітичної орієнтації: демократичні держави Заходу або СРСР, Німеччина. Навіть європейська інтеграція Греції тривалий час викликала гострі суперечки серед політичних сил країни. Лише у 80-х роках XX ст. вдалося певним чином досягти єдиного бачення провідних партій на подальший розвиток країни. Однак це не стосується конкретніших питань, зокрема, економічного розвитку, відносин з Грецькою православною церквою. Політичне протистояння поглиблювалося особистим суперництвом двох впливових сімей Греції: Караманлісів та Папандреу, які протягом понад півстоліття визначали внутрішню та зовнішню політику країни. Отже, намагаючись зберегти електоральну підтримку, партії свідомо йшли на збереження пільг, надання додаткових грошових виплат, які не забезпечували реально отриманими фінансовими прибутками. Найлегшим, на думку влади, шляхом до отримання додаткових коштів стали кредити та займи з боку міжнародних фінансових організацій та банківських структур. У результаті цього вже 1986 р. державний борг Греції перевищував її ВВП на 12 % [3]. У подальшому він практично не зменшувався, а з 2008 р. почав зростати внаслідок економічної кризи та небажання суспільства і, відповідно, політичних партій проводити необхідні реформи.

3. Об'єктивно держава була змушена взяти на себе тягар створення та розвитку нових галузей економіки, оскільки представники національного капіталу фінансово були обмежені в можливості створення нових підприємств та нових робочих місць. Фактично, на середину 1970-х років значну частину економіки було приватизовано іноземними компаніями. Тому, як зазначає П. Іоакімідіс, незалежно від ідеологічної спрямованості урядів, етатистська політика стала пріоритетною для держави [3]. Після повалення військової диктатури 1974 р. консервативний уряд К. Караманліса-старшого провів націоналізацію авіаіндустрії, банківської та транспортної сфер. Своєю чергою, прийшовши до влади, уряд соціалістів на чолі з А. Папандреу лише посилив тенденцію до зростання впливу держави в економіці, додавши до цього ще й політику соціальних преференцій. Відбулася пенсійна, освітня реформа,

встановлені достатньо високі виплати з безробіття. Страх перед втратою контролю за економікою, її поглинання з боку транснаціональних компаній, недостатні фінансові можливості національної буржуазії стимулювали державу до подальшої націоналізації. Водночас це зумовило до створення гігантського державного апарату, бюрократичної перенасиченості та високої ролі різноманітних груп інтересів, зокрема, професійних асоціацій та спілок.

Проблеми розвитку Греції у XX ст. проявилися також у диспропорції процесу розвитку окремих регіонів. На початок 80-х років XX ст. в Афінах проживало близько 45 % населення та виробляли понад 70 % ВВП країни [3]. Відповідно, основну частину внутрішніх та закордонних інвестицій вкладали саме в Афіни та навколишні території. Зазначимо, що уряд Греції намагався знайти вирішення цієї проблеми, починаючи з 1960 р., проте небажання децентралізувати систему управління, надати регіонам економічну самостійність гальмували будь-які реформи.

Діяльність уряду ПАСОК (Всегрецького соціалістичного руху) (1981–1984), спрямована на задоволення потреб широких верств греків, посилення соціальної політики, прагнення втримати електорат, зумовила до значного зростання державних витрат та дефіциту бюджету. До 1985 р. грецький уряд не зважав на рекомендації ЄВС щодо обмеження бюджетних видатків, зменшення ролі держави в економіці. Лише опинившись перед загрозою дефолту, А. Папандреу звернувся за допомогою до ЄС. Отож 1985 р. було прийнято «Програму інтеграції Середземномор'я», розраховану на 7 років, яка передбачала фінансові інвестиції у Грецію, відсталі південні райони Франції та Італії на загальну суму 6,6 млрд єкю. З них Греція мала отримати 3,2 млрд єкю. Надання цих коштів обумовлене виконанням низки непопулярних, проте необхідних реформ. Зокрема, Греція погодилася діяти в рамках Європейської регіональної політики та Єдиної аграрної політики, надати більшої самостійності регіонам, розвинути недержавний сектор економіки. Крім того, в рамках програми стабілізації економіки Греція отримала кредит в 1,7 млрд дол. США. Програма діяла упродовж 1985–1987 рр., однак була припинена у зв'язку з численними протестами з боку населення. Результатом дії програми стала, зокрема, реформа територіального устрою країни, внаслідок чого з'явилися периферії або регіони. З іншого боку, як зазначає Л. Цукаліс, політика ПАСОК з побудови «держави загального благоденства» в 1980-ті роки зумовила до створення моделі, за якою основний тягар боргових виплат було перекладено на плечі таких поколінь, які, за висловом дослідника, стали «безправними невдахами через власний вік» [4].

Новий етап процесу європеїзації Греції розпочався після підписання Маастрихтської угоди в лютому 1992 р. та створення Європейського Союзу. Реалізація політики гуртування, зокрема, фінансування Греції через структурні фонди, зумовила до посилення контролю з боку фінансових інституцій ЄС за грецькою владою. Водночас їй надали шанс розробити власну програму економічної та політичної конвергенції, яка б у майбутньому забезпечила повноцінне приєднання Греції до Європейського валютного союзу та зони євро.

Велика роль у цьому процесі належала Костасу Сімітісу, прем'єр-міністру Греції 1996–2003 рр., якому вдалося зменшити бюджетний дефіцит до прийнятних 0,9 % ВВП країни, знизити інфляцію, зменшити кількість працівників, задіяних у державній сфері, і, відповідно, соціальні видатки держави [5]. Проте, йому не вдалося зменшити державний борг, що перевищував ВВП Греції. Незважаючи на це, Греція в січні 2001 р. стала повноцінним членом ЄС, запровадивши єдину валюту.

Отже, серед передумов глибокої соціально-економічної кризи, що охопила Грецію 2008–2012 рр., слід передусім зазначити: високий рівень державного патерналізму щодо суспільства; зовнішній борг, який за розмірами переважає ВВП країни; відсутність широкомасштабних реформ у таких галузях, як соціальне забезпечення, податкова система. Водночас особливу загрозу грецькій політології вбачали у настроях власне греків, значна частина яких звикла в усьому покладатися на державу. Соціальна політика грецького уряду, започаткована у 1980-ті роки, реалізовувалася, незважаючи на високий рівень державного боргу, фактично до 2010 р. Разом з наданням безкоштовної освіти, медичної допомоги, роздутим державним апаратом вона зумовила до нездатності уряду виконувати свої боргові зобов'язання перед іноземними фінансовими установами.

За таких умов у жовтні 2009 р. відбулися позачергові парламентські вибори, на яких основна боротьба традиційно розгорнулася між Новою демократією (НД) та Всегрецьким соціалістичним рухом. Зазначимо, що виборчі програми обох партій свідчили про розуміння ними загрози економічного дефолту Греції, зокрема, спостерігалось взаємне прагнення до зменшення державних видатків, скорочення державного сектору економіки, залучення іноземних інвестицій та проведення податкової та пенсійної реформ. Не на користь НД зіграв той факт, що правочентристи знаходилися при владі на той час вже доволі тривалий період і населення деякою мірою втомилось від правління уряду К. Караманліса. Отож унаслідок виборів переміг ПАСОК, що дало змогу сформувати соціалістичний уряд на чолі з Г. Папандреу [69]. Водночас зазначимо: незважаючи на глибоку соціально-економічну кризу, на початковому етапі світової економічної кризи політична система Греції зберегла стабільність, оскільки електоральні симпатії населення Греції упродовж 2007–2009 рр. суттєво не змінилися. Як і раніше, основна боротьба точилася між двома центристськими силами – Новою демократією та ПАСОК. Радикали – як з правого, так і з лівого флангів – не спромоглися скористатися активізацією протестних настроїв населення та суттєво посилити свою популярність. Найбільшого успіху домоглися крайні націоналісти з Народного православнового собору, збільшивши свою присутність у парламенті 1,83 % [2]. Визначально, що такі провідні ліві сили, як Комуністична партія Греції та Коаліція радикальної лівої, навіть дещо втратили свою популярність порівняно з докризовим 2007 р. Це може свідчити як про відсутність серед основної маси населення довіри до політики, що провадять ці політсили, так і про відмову від орієнтації на них з

боку позапарламентських радикальних політичних угруповань, насамперед антиглобалістів та анархістів.

Роль останніх у політичному житті Греції завжди була визначальною. Радикально-ліві сили спираються, насамперед, на старшокласників та студентів, які фактично контролюють райони великих міст, де знаходяться університети та політехнічні інститути країни. Відповідно до законодавства Греції, поліція та армія не мають права входити на територію студентських містечок, що забезпечує ліворадикалам певний захист та можливість координації своїх дій. Рівень політичної активності міської молоді Греції завжди був надзвичайно високим. Ця традиція бере свій початок ще з часів панування у Греції військової диктатури, коли в листопаді 1973 р. в Афіньському політехнічному інституті відбулися масові студентські заворушення з вимогами демократизації політичного ладу в країні. У постдиктатурній Греції ці події стали символом національного єднання, саме під їхнім впливом університети й виборили право екстериторіальності. Грецьке студентство, здебільшого, гостро реагує на будь-які спроби уряду провести реформу системи освіти, яка хоча б частково передбачатиме запровадження платного навчання та розвиток приватних навчальних закладів. Проявом цього стали масові заворушення, що охопили великі міста Греції 2008–2010 рр. Приводом до широкомасштабних протестів стало вбивство 15-річного підлітка, який брав участь у сутичках анархістів та поліції, однак причини подальших масових протестних виступів лежать значно глибше і пов'язані з соціально-економічними проблемами. Серед них, насамперед, слід виокремити високий рівень безробіття серед молоді, (причому тієї її частини, що має вищу освіту), незадовільним станом системи освіти та соціального забезпечення Греції, глибокою кризою, що охопила країни на сучасному етапі. Крім того, свою роль відіграють також надзвичайна популярність лівих і, водночас, націоналістичні ідеї серед значної частини молоді країни (антиамериканські та частково антиєвросоюзівські настрої серед неї). В умовах світової економічної кризи радикальні політичні угруповання перетворилися на ситуативного союзника профспілкових організацій лівих парламентських сил: комуністів та Коаліції радикальної лівої. При цьому молодь забезпечує силову підтримку акцій протесту, внаслідок чого вони часто перетворюються на відкриті сутички з поліцією. Серед методів діяльності радикалів слід відзначити захоплення громадських будівель (зокрема, радіостанцій та телестудій), підпали будинків та автомобілів, напади на поліцейські дільниці та органи центральної і місцевої влади.

Ще одним наслідком економічної кризи для Греції стала активізація лівих терористичних угруповань, діяльність яких було придушено спецслужбами упродовж 2001–2002 рр. Зростання протестних настроїв серед населення країни, масові заворушення молоді, негативні соціально-економічні наслідки кризи створили сприятливі передумови для появи нових терористичних організацій: «Змова вогняних осередків» та «Група терористів герильї» взяли на себе відповідальність за низку акцій, зокрема, надсилання вибухових пристроїв

європейським політичним діячам, серед яких, А. Меркель, С. Берлусконі та Н. Саркозі. Ідеологія цих груп базується на антиамериканізмі, відмові Греції від участі в ЄС, критиці легальних лівоцентристських та лівих політичних партій.

Сформований ПАСОК уряд на чолі з Г. Папандреу був змушений шукати шляхи вирішення економічних та соціальних проблем Греції, спираючись на досвід попередників з Нової демократії. Зокрема, було запропоновано: скоротити видатки на соціальні програми; здійснити пенсійну реформу, яка б полягала у створенні єдиної державної програми забезпечення населення; збільшити вік виходу на заслужений відпочинок. Окрім того, було розглянуто та затверджено програму скорочення державних службовців та найманих робітників з метою оптимізації структури управління. Загалом, за задумом уряду, державні видатки до 2015 р. необхідно скоротити на 44 %, що, на думку урядовців, дало б змогу вивести бюджет країни на бездефіцитний рівень [1]. Таким планам соціалістів з ПАСОК не судилося втілитись у життя: 2011 р. відзначився крахом політичної системи, що була встановлена після повалення режиму «чорних полковників» 1974 р. і базувалася на принципі монополії на владу з боку право- та лівоцентристів. Одним з найдискусійніших кроків, що викликали незадоволення населення, стала програма фінансової підтримки банківських установ та великих національних компаній. Діючи в рамках стабілізаційної програми, прийнятої урядом Греції спільно з Міжнародним валютним фондом та Європейським Союзом у травні 2010 р., влада намагалася не допустити дефолту за зовнішніми боргами, розмір яких наприкінці 2010 р. орієнтовно сягав 125–130 % від ВВП країни [1]. Також було передбачено реалізацію програми масової приватизації державних підприємств, що мало б надати уряду країни додаткові ресурси для покриття зовнішнього боргу. Такий крок правлячого на той час уряду ПАСОК спровокував гостру критику з боку практично всіх політичних сил Греції, які намагалися передусім домогтися відставки уряду та проведення позачергових виборів. Зіштовхнувшись з масовим опором населення (зокрема, державних чиновників та представників галузевих профспілок), маючи в пасиві зростання безробіття, активізацію радикальних позапарламентських сил та стагнацію національної економіки, Г. Папандреу пішов у відставку в листопаді 2011 р., коли було сформовано перший за 20 років коаліційний уряд з представників НД і ПАСОК. Фактично, це можна вважати кінцем політичної системи Греції постдиктатурного періоду.

В умовах підготовки до парламентських виборів політичні партії висунули на перший план своїх програм не стільки реальні програми подолання соціально-економічної кризи в країні, скільки гасла скасування угод про співпрацю з міжнародними фінансовими установами, відмову від зовнішніх кредитних зобов'язань та критику керівництва провідних держав-членів ЄС, що межувала з фактичним звинуваченням у фашизмі. Граючи відчуттям національного приниження греків та небажання змінювати систему соціального забезпечення, що склалася впродовж останніх 30-ти років, політики створили ситуацію, коли до парламенту на виборах, що відбулися в травні 2012 р.,

потрапили ультраправі націоналісти з «Золотої зорі», програмні засади якої межують з неонацизмом. Окрім того, грецьке суспільство різко поляризувалося, надавши підтримку право- та ліворадикальним політичним силам, які категорично відмовляються реалізовувати політику державної економії та виконання зовнішньоекономічних зобов'язань, взятих на себе попередніми урядами. В таких умовах обраний парламент зіштовхнувся з неможливістю формування однопартійного або коаліційного уряду, внаслідок чого грецьке суспільство було змушене піти на повторні вибори, що відбулися 17 червня 2012 р. Їхні результати не стали несподіванкою для експертів, однак засвідчили високий рівень поляризації грецького суспільства. Зокрема, посилилася підтримка радикальних політичних сил як з правого, так і з лівого таборів. Знову ж таки частина греків підтримала націоналістів з «Золотої зорі», а в таких традиційних партій, як Нова демократія, ПАСОК та Комуністична партія Греції, зменшилася популярність. За відсутності яскраво вираженого лідера вкотре було підтверджено фактичну відмову від базового принципу політичної системи Греції після 1974 р. – монопартійного уряду. В таких умовах право- та лівоцентристи були змушені оголосити про формування коаліційного уряду, який перебрав на себе зобов'язання щодо продовження співпраці з іноземними кредиторами та ЄС. Отже, можна стверджувати, що Греція зберігає для себе можливість залишитися в рамках єврони в умовах, що склалися.

В умовах світової економічної кризи Греція виявилася однією з держав, що найбільш постраждали в економічному та соціальному плані. Однак, на думку автора, передумови цього почали формуватися значно раніше, в 1980-ті роки, коли уряд розгорнув кампанію активних закордонних запозичень, покликаних покращити соціальне становище широких мас населення Греції. За винятком періоду, коли при владі знаходився уряд ПАСОК на чолі з К. Сімітісом, в країні фактично не здійснювали політику, спрямовану на скорочення державного боргу та реформування сфери соціального забезпечення. Як наслідок, фінансова система Греції виявилася неготовою до економічної кризи, а суспільство загалом – до необхідності скорочення соціальних видатків. Водночас підтримка фінансової стабільності банківського сектора економіки та великих промислових підприємств за рахунок зменшення соціальних видатків та скорочення робітників і службовців викликає у відповідь масові заворушення серед населення, насамперед у великих містах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Еврокомиссия и МВФ одобрили выделение Афинам помощи в 9 миллиардов евро [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.greek.ru/news/greecetoday/58432>.
2. Greece: Parliamentary Election 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http%3A%2F%2F129.177.90.166%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FGRPA2009_Display&mode=cube&v=2&cube=http%3A%2F%2F129.177.90.166%3A80%2Fobj%2FfCube%2FGRPA2009_Display_C1&top=yes.

3. *Ioakimidis P. S.* The Europeanization of Greece: An Overall Assessment [Електронний ресурс] / P. S. Ioakimidis. — Режим доступу : http://www.ekem.gr/archives/2002/01/the_europeaniza.html.

4. *Tsoukalis L.* Greece in the European Union [Електронний ресурс] / L. Tsoukalis. — Режим доступу : <http://www.ekem.gr/doc/File%20%20-%20Greece%20EU.pdf>.

5. Ομιλία του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ γιωργου Α. Παπανδρεου. Κυριακη 22 φεβρουαριου 2009, πολυχωρος «Αθηναϊς». Πεντε Εθνικοι Στοχοι: Το σχεδιο μας για τη χωρα [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pasok.gr/content-api/f/binaryChannel/newpasokportal/datastore/df/3f/86/df3f861dd5f10d10f75439e3babe7c7d50fa f317/application/pdf/omilia_GAP_athinaida_w.pdf.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

GREECE OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL CRISIS: CAUSES AND CONSEQUENCES

Maksym Bulyk

*Mariupol State University,
129-A, Builders Avenue, Mariupol, Ukraine, 87500, tel. (0629) 52-99-47,
e-mail: vorlok@ukr.net*

In the article the reasons and conditions of socio-economic and political crisis in Greece at the present stage, are considered. The changes in the political preferences of the population of Greece in this period are analyzed. The possible consequences of the political crisis for the Greek society in the future are determined.

Key words: world economic crisis, political system, political parties, paternalism.

ГРЕЦИЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Максим Булык

*Мариупольский государственный университет,
пр. Строителей, 129-А, Мариуполь, Украина, 87500, тел. (0629) 52-99-47,
e-mail: vorlok@ukr.net*

Рассмотрены причины и предпосылки социально-экономического и политического кризиса в Греции на современном этапе. Проанализированы изменения в политической ориентации населения Греции в данный период. Определены возможные последствия политического кризиса в будущем.

Ключевые слова: мировой экономический кризис, политическая система, политические партии, патернализм.